

*Reiderné Bánki Erika**

Az élettársi kapcsolat az új Polgári Törvénykönyv tükrében

1. A család fogalmának változása

Ha az élettársi kapcsolat jogi megítélését vizsgáljuk, az első kérdés, amit tisztázni kell, hogy az élettársak jogviszonya családi kapcsolatnak minősül-e.

A „család” kifejezést, mint magától értetődőt, számos nemzetközi egyezmény, hazai jogszabály használta és használja anélkül, hogy meghatározná a család fogalmát. A hazai jogalkotás sem tett kísérletet a „család” jogi fogalmának meghatározására egészen 2011-ig.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata¹ 16. cikkében deklarálja a családalapítás szabadságát, kimondja, hogy *a család a társadalom természetes és alapvető közössége*, amelynek joga van a társadalom és az állam védelmére. Ugyanezt erősíti meg az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (Emberi Jogok Európai Egyezménye) 12. cikke, mely szerint a házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint. Ezt szinte szó szerint ismétli meg az 1976. évi 8. tvr.-rel kihirdetett, 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 23. cikkében, mely rögzíti, hogy az egyezményben részes államoknak a házasságkötésre alkalmas korban levő férfiak és nők házasságkötési és családalapítási jogát el kell ismerni. Az utóbbi két nemzetközi egyezmény – az elfogadásukkor fennálló társadalmi viszonyoknak megfelelően – a házasságot még férfi és nő közötti viszonyaként fogta fel,² és a házasságkötés

* Egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék.

¹ Elfogadva és kihirdetve az ENSZ Közgyűlésének 217 A (III) határozata alapján, 1948. december 10-én.

² Ezzel ellentétes álláspont: DRINÓCZI TÍMEA – ZELLER JUDIT: A házasság és a család alkotmányjogi helyzete. *Jura*, 2006. 1. sz. 17. „Mivel az egyezmények általában a férfiak és a nők házasságkötéshez való jogának kategóriáját használják, nem dönthető el egyértelműen, hogy itt a férfiak és a nők egymás közötti vagy általános értelemben vett házasságkötéshez való jogáról van-e szó.” – Álláspontom szerint az egyezmények keletkezéséskor még nem merült fel az azonos neműek házasságkötéshez való joga,

jogát összekapcsolta a családalapítás jogával, ami arra enged következtetni, hogy a család alapjának egy férfi és egy nő közti törvényes házasságot tekintette. Ezt az értelmezést támasztja alá az is, hogy az egyezmények elfogadásakor a homoszexuális cselekményeket az európai államok még általában büntették,³ így az azonos neműek párkapcsolata még biztosan nem tartozott e fogalom körébe.

A család definícióját – annak ellenére, hogy magát a fogalmat használták – ezek az egyezmények nem határozták meg.

A 2007. évi CLXVIII. törvénnyel kihirdetett, Európai Unió Alapjogi Chartája 9. cikkében – az Emberi Jogok Európai Egyezményéből kiindulva – szintén kimondja, hogy biztosítani kell a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogot, az e jogok gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint. E cikk szövegezése a Római Egyezményhez képest – reflektálva az időközben Európa-szerte bekövetkezett jelentős társadalmi változásokra – korszerűsítésre került annak érdekében, hogy azon esetek is a hatálya alá tartozzanak, amikor a nemzeti jogszabályok a házasságon kívül más útját is elfogadják a családalapításnak. E cikk nem tiltja, de nem is biztosítja a házassági státus megadását két azonos nemű személy párkapcsolatának. E jog alkalmazási köre tehát tágabb lehet, mint az Emberi Jogok Európai Egyezményében megfogalmazott jogosultság, amennyiben a nemzeti jogszabályok így rendelkeznek.⁴

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikke kimondja, hogy mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának számos elé került esetben kellett választ adnia arra kérdésre, hogy milyen kapcsolatok tartoznak a magán- és családi élet fogalma körébe. A társadalmi változások hatással voltak a Bíróság gyakorlatára is, így a család fogalmának változása jól nyomon követhető a Bíróság esetjogában is. A Bíróság már elég korán arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem csak a házasságon alapuló, ún. törvényes családi kapcsolatok tartoznak a családi élet fogalma körébe, hanem a 8. cikk hatálya alá tartoznak a tényleges együttélésen alapuló, de facto családi kapcsolatok is. Tehát az *élettársi kapcsolatok* (különnemű személyek esetében) – a Bíróság gyakorlata értelmében – már *régóta a családi élet fogalmi körébe tartoznak*. Kifejtette, hogy a házasságon kívüli kapcsolatból született gyermek születésének pillanatától fogva részévé válik a családnak, de hogy a családi kapcsolat a szülő és a házasságon kívül született gyermek közt ténylegesen fennmarad-e, számos tényezőtől függ (pl. *Marckx v. Belgium Judgement of 13. June 1979. No. 6833/74.*, *Johnston and Others v. Ireland Judgement of 18. Dec. 1986. No. 9697/82.*, *Elsholz v. Germany Judgement of 13. July 2000. No.25735/94.*). Több határozatában azt is kifejtette a Bíróság, hogy még az együttélés sem feltétlenül szükséges a családi élet meglétének megállapításához, de az szükséges, hogy a kapcsolat ne csak formálisan fennálló, hanem ténylegesen létező legyen (pl. *Berrehab v. the Netherlands, Judgement*

ennek elismerése iránti igény, így evidens volt, hogy a házasságkötés szabadsága férfi és nő közti házasságkötést jelentett.

³ LUKASHEVICH, VASILY: Egy új európai család. *Fundamentum*, 2010. 3. sz. 120.

⁴ Magyarázatok az Alapjogi Kartához. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, 2007.12.14. C 303/21.

of 21. June 1988. No. 10730/84., E. A. and A. A. v. the Netherlands Decision of 6. Jan. 1992. No. 14501/89., Keegan v. Ireland Judgement of 26. May 1994. No. 16969/90.). Így a szülő-gyermek viszony sem feltétlenül tartozik a családi élet fogalma alá, ha az tényleges tartalom nélküli, kizárólag formális kötelék. A tényleges kapcsolat fennállása együttélés hiányában akkor állapítható meg, ha például a szülő tartja a kapcsolatot tőle különélő gyermekével, hozzájárul a tartásához, érdeklődik a gyermek állapota, hogyléte felől.

Az azonos neműek párkapcsolatának megítélésében figyelhető meg a legnagyobb változás a Bíróság esetjogában. A Mata Estevez v. Spain ügyben (Decision of 10. May 2000., No. 56501/00.) a Bíróság elismerte ugyan, hogy az azonos nemű személyek tartós kapcsolata a magánélet fogalmi körébe tartozik, de még nem tartotta a családi élet fogalma alá sorolhatónak. A szemléletbeli változás 2010-ben következett be, amikor a Schalk and Kopf v. Austria ügyben (Judgement of 24. June 2010., No. 30141/04.) meghozott ítéletével kinyilvánította, hogy azoknak az azonos nemű pároknak az együttélése is a családi élet fogalma alá tartozik, akik közös háztartásban, stabil párkapcsolatban élnek.⁵ A Bíróság ítéletében hivatkozott arra, hogy az Egyezmény értelmezése során *mindig figyelemmel kell lenni a fennálló társadalmi viszonyokra*, s e körben nem hagyta figyelmen kívül az európai országok többségében a homoszexuális párkapcsolatok megítélése tekintetében bekövetkezett változásokat. Mindazonáltal kifejtette, hogy az egyes tagállamok joga eldönteni azt, hogy az adott állam biztosítja-e az azonos nemű személyek számára a házasságkötés jogát, s amennyiben elismeri is az együtt élő, azonos neműek párkapcsolatát (pl. nyilvántartott élettársi kapcsolatként, mint Ausztria, vagy bejegyzett élettársi kapcsolatként, mint Magyarország), akkor sem köteles ugyanolyan jogállást biztosítani számukra, mint a házastársak számára.

A családot az általános emberi jogi egyezményeken túlmenően a szociális tárgyú nemzetközi egyezmények⁶ is a társadalom természetes és alapvető egységének tekintik, és kimondják, hogy a családnak joga van a szociális, jogi és gazdasági védelemhez. A Gazdasági, Szociális, Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának⁷ 10. cikkében a részes államok vállalták, hogy a lehető legszélesebb körű védelmet és segítséget nyújtanak a családnak, amely a társadalom természetes és alapvető egysége, különösen a családalapítás tekintetében és addig, amíg a család felelős az eltartott gyermekek gondozásáért és neveléséért. „Ez utóbbi kitétel arra enged következtetni, hogy a család különös jelentőségét azáltal nyeri, hogy – tipikusan – nagykorúságukat még el nem ért gyermekek nevelkednek keretei között.”⁸

⁵ LUKASHEVICH: *i. m.* 121.

⁶ Így az 1976. évi 9. tvr. által kihirdetett, az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 10. cikke, valamint a 1999. évi C. törvénnyel kihirdetett Európai Szociális Karta 16. cikke.

⁷ Az 1966-ban az ENSZ közgyűlése által elfogadott egyezményt az 1976. évi 9. tvr. hirdette ki hazánkban.

⁸ Szeibert ORSOLYA: Házasság – házasságon kívüli partnerkapcsolat – család a nemzetközi emberi jogi egyezmények, az Alkotmány és az alkotmánybírói gyakorlat tükrében. In SAJÓ ANDRÁS: *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest, 2006, Complex Kiadó, 252.

Az általam kiragadott nemzetközi egyezmények láthatóan használják a család fogalmát anélkül, hogy annak definícióját megadnák.

2011. december 31. napjáig hatályos Alkotmányunk 15. §-a rögzítette, hogy a Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét. A 2011-ben elfogadott Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése szerint Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. Kimondja, hogy a családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza. Az Alaptörvény idézett rendelkezése a család társadalmi fontosságát hangsúlyozza, mintegy indokát adva a különleges védelemre való jogosultságnak, de továbbra sem határozta meg a család fogalmát. Ezt a „hiányt” pótolta a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény 7. §-a, mely először határozta meg jogi normába foglaltan a család definícióját:

„A család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenes ági rokoni kapcsolat vagy a családba fogadó gyámság. Egyenes ági rokoni kapcsolat lezármazással vagy örökbefogadással jön létre.”⁹

A család fogalmát a törvény jóval szűkebb körben vonta meg, mint ahogy azt az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogában kialakította. A Csvt. értelmében ugyanis nem minősült családi kapcsolatnak az élettársak együttélése sem heteroszexuális, sem homoszexuális párok esetében. Gyermeüket közösen nevelő élettársak esetében a szülő-gyermek viszony családi kapcsolatnak minősült, de az élettársként, házasságkötés nélkül együtt élő szülők egymás közti kapcsolata már nem feltétlenül volt családi kapcsolatnak tekinthető, ahogy a nem közös gyermekeiket közös háztartásban nevelő élettársak és gyermekeik együttélése sem minősült a Csvt. értelmében családi köteleknek. Az Alkotmánybíróság 43/2012. (XII. 20.) számú határozatával a családvédelmi törvény hivatkozott rendelkezését alaptörvény-ellenes mivolta miatt megsemmisítette. Kifejtette, hogy a Csvt. 7. §-ában megjelenő család-fogalom az Alaptörvény L. cikkével nem azonos, az abban foglaltakhoz képest leszűkítő definíciót ad, így nem képes eleget tenni az e cikkből fakadó szélesebb körű állami intézményvédelmi kötelezettségnek. Az Alaptörvény hivatkozott rendelkezése – az Alkotmánybíróság értelmezése szerint – nem kapcsolja össze a házasság és a család fogalmát, hanem mindkettőt önállóan részesíti védelemben. Már az 1097/B/1993. AB határozatban is kifejtette az Alkotmánybíróság, hogy „a család alkotmányos védelme nemcsak a házasságon alapuló családra, hanem a szociológiai értelemben vett családi életre is vonatkozik”. A 43/2012. (XII. 20.) AB határozat érdemei közé sorolható, hogy a gyermekek érdekeire hivatkozva megerősítette, hogy a házasságon alapuló családhoz hasonló védelmet kell élveznie azoknak a tartós, élettársi kapcsolatra épülő családoknak is, amelyekből közös gyermek származik.

A Csvt. vitatott rendelkezése az 1993-as alkotmánybírósági határozathoz képest jelentős visszalépést jelentett, és a „család lehető legszűkebb fogal-

⁹ 2011. évi CCXI. törvény 7. §.

mát¹⁰ adta meg. Nem követte azonban az Alkotmánybíróság az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát, mert az azonos nemű élettársak kapcsolatát továbbra sem minősítette családi kapcsolatnak. Az Alkotmánybíróság hivatkozott a korábbi, 154/2008. (XII. 17.) AB határozatára, melyben kifejtette, hogy „a jogalkotó az azonos nemű bejegyzett élettársak számára – az örökbe-fogadás kizárásával – nem kívánja elősegíteni a jogi értelemben vett családdá válást”. Megerősíti a 14/1995. (III. 13.) AB határozatban megfogalmazott megállapítást, mely szerint „a házasság tipikusan a közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza”, kimondja, hogy az Alaptörvény L) cikkéből az a következtetés vonható le, hogy „az állam az élet továbbadásának potenciális lehetősége miatt, e célhoz kötötten védi a családot. Ebből következik, hogy az Alaptörvényben biztosított fokozott védelmet az e cél szolgálatára nem képes kapcsolatok nem igényelhetnek.” Az alkotmánybírósági határozat indokolása tehát különbséget tesz az azonos nemű és a különemű személyek élettársi kapcsolata között, melyek közül ez utóbbit tartja a család fogalma alá besorolhatónak, de ezt is csak akkor, ha a kapcsolatból közös gyermek származik. A Csvt. vitatott rendelkezésének nemzetközi szerződésbe ütközését a taláros testület nem vizsgálta, figyelemmel arra, hogy a jogszabályhely alaptörvény-ellenességét az Alaptörvény L) cikkének sérelme miatt megállapította. Az Emberi Jogok Európai Bírósága az EJEE 12. cikkének¹¹ értelmezéséhez kapcsolódóan kifejtette, hogy bár a házasságkötés célja a családalapítás, azaz a gyermekvállalás, a gyermek nemzésére, felnevelésére való képtelenség önmagában nem zárja ki a házasságkötéshez való jogot, így kizárólag ezen az alapon nem zárható ki az azonos neműek házasságkötéshez való joga sem. (Goodwin v. United Kingdom, Judgement of 11. July 2002. No. 28957/95., Schalk and Kopf v. Austria, Judgement of 24. June 2010. No. 30141/04.) Mindezek alapján az élettársi kapcsolat nem csak akkor minősülhet családi kapcsolatnak, ha abból gyermek származott.

Mint láthattuk, az Emberi Jogok Európai Bírósága több ítéletében¹² kifejtette, hogy a részes államok nem kötelesek biztosítani az azonos nemű személyek számára a házasságkötéshez való jogot, de már viszonylag korán elismerte, hogy kapcsolatuk a magánélet szférájába tartozik, s az életviszonyok változásához igazodva később azt is kimondta, hogy az azonos neműek érzelmi és szexuális kapcsolata a családi élet védett körébe sorolható.¹³ Az Alkotmánybíróság 43/2012. (XII. 20.) számú határozata ezt az európai szintű szemléletváltást nem követi, jóllehet korábban maga az Alkotmánybíróság is kifejezésre juttatta, hogy „két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értéket, mely az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat a jogi elismerésre”.¹⁴

¹⁰ 43/2012. (XII. 20.) ABh. III/4.4.

¹¹ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 12. cikk: A házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint.

¹² Goodwin v. United Kingdom, Judgement of 11. July 2002. No. 28957/95., Schalk and Kopf v. Austria, Judgement of 24. June 2010. No. 30141/04.

¹³ LUKASHEVICH: *i. m.* 119.

¹⁴ 14/1995. (III. 13.) ABH.

Az Alkotmánybíróság ismertetett határozatát követően az Országgyűlés 2013. 04. 01-i hatállyal akként módosította az Alaptörvényt, hogy a legmagasabb szintű jogi normába foglaltan rögzítette: *a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Ezzel a módosítással figyelmen kívül hagyta az Alkotmánybíróság több határozatában megjelent érvelését, mely szerint az állam családvédelmi kötelezettsége a szociológiai értelemben vett családi életre is kiterjed, s nincs tekintettel az európai tendenciákra sem. Ha figyelembe vesszük, hogy az Alaptörvény is hangsúlyozza a család reprodukciós funkciójának fontosságát, akkor szintén érthetetlen az élettársi kapcsolatokkal való szembenállás, hiszen a különmemű személyek élettársi kapcsolata magában hordozza az élet továbbadásának lehetőségét (természetes úton és reprodukciós eljárás igénybe vételével egyaránt). Figyelmen kívül hagyta az alkotmányozó hatalom azokat a társadalmi változásokat, melyek az elmúlt évtizedekben lezajlottak, s melynek eredményeként a gyermekek közel fele házasságon kívül, többnyire élettársi kapcsolatból származik.*¹⁵

Az államnak az Alkotmányból, majd később az Alaptörvényből következő kötelezettsége a család intézményének védelme, de ezzel párhuzamosan

„tisztelőben kell tartania az egyén családi élettel kapcsolatos döntéseit, mely döntések joga az emberi méltósághoz, önrendelkezéshez, családi élethez való jogból következik. A negyedik Alaptörvény-módosítás óta most már az Alaptörvényben is megjelenő szűkített családfogalommal az állam az egyének legszemélyesebb döntéseibe avatkozik bele, ami sérti a más párkapcsolati formát választók családi élethez való jogát, és ezzel közvetve korlátozza az emberi méltóság és önrendelkezés jogát.”¹⁶

2. Az élettársakra vonatkozó szabályozás

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény¹⁷ eredeti szövegében még nem találkozhattunk az élettársakra vonatkozó rendelkezésekkel, ami nem jelenti azt, hogy a házasságkötés nélküli együttélés mint társadalmi jelenség ne lett volna jelen. A második világháborút megelőzően az ilyen viszonyt „ágyasságnak, „vadházasságnak” nevezték.¹⁸ Az élettárs elnevezés a második világháborút követően vált elterjedtté, s bár a jogszabályok az élettársi együttélést nem tiltották, társadalmi szempontból hosszú évtizedekig negatív jelenségnek tartották.¹⁹ Az életközösségben élő felek közt egyre gyak-

¹⁵ KAPITÁNY BALÁZS – SPÉDER ZSOLT: Gyermekvállalás. In *Demográfiai portré 2012*. 31.

¹⁶ LÁPOSSY ATTILA – SZABÓ-TASI KATALIN – SZAJBÉLY KATALIN: A család(fogalom) és más alapjogok – alkotmányjogi megközelítésből. *Családi Jog*, 2013. 1. sz. 4.

¹⁷ Továbbiakban: régi Ptk.

¹⁸ BAJORY PÁL: Az élettárs és az élettársi viszony a polgári ítélkezésben. *Magyar Jog*, 1959. 7. sz. 208.

¹⁹ Uo. 208.

rabban felmerült jogviták eldöntését a bíróságok nem háríthatták el, így a jogviszonyra vonatkozó „szabályokat” a gyakorlat alakította. Bár a Legfelsőbb Bíróság is elzárkózott attól, hogy az élettársakat ugyanolyan jogokkal ruházza fel, mint a házastársakat, ismert volt olyan, a Csjt. hatályba lépése előtti időből származó eseti döntés, melyben a rászoruló élettárs számára tartásdíj megállapítására látott lehetőséget a bíróság.²⁰ A lakásbérletről szóló 35/1956. (IX. 30.) MT sz. rendelet, majd az ezt felváltó 1/1971. (II. 8.) Korm. rendelet bizonyos feltételek fennállta esetén biztosította a meghalt bérlő élettársának a bérleti jogviszony folytatásához való jogot,²¹ ezen túlmenően pedig a társadalombiztosítási jogszabályok²² tartalmaztak az élettársakra vonatkozó szabályokat. A gyakorlatban túlnyomórészt az élettársak vagyoni viszonyainak rendezése igényelt bírósági döntést.

Az élettársi kapcsolatok számának növekedése hazánkban az 1970-es évek óta figyelhető meg. Az élettársi kapcsolatok számbavételére először 1970-ben került sor, ekkor az összes családhoz viszonyított arányuk 2,1% volt.²³ Ez az arány 2001-re már 11%-ra emelkedett.²⁴ Az élettársi kapcsolatok számának jelentős emelkedése együtt jár azzal is, hogy a gyermekek egyre nagyobb hányada – 2011-ben az újszülöttek 42,3%-a – származik élettársi kapcsolatból,²⁵ s egyre gyakoribb, hogy a szülők a gyermek megszületését követően sem kötnek házasságot.²⁶

Mindezen társadalmi változásokat – melyek Európa túlnyomó részén tapasztalhatók voltak – a jogi szabályozás csak lassan követte. Az élettársi kapcsolat 1977-től a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényben, mint a polgári jogi társasághoz hasonló, szerződéses kapcsolat került szabályozásra, annak ellenére, hogy az 1962-ben közzétett 827. sz. polgári kollégiumi állásfoglalás az élettársak viszonyát olyan családi jellegű társadalmi viszonyként írta le, melyben a különmű személyek házastársak módjára, de házasságkötés nélkül élnek együtt. Ez az állásfoglalás is – a kapcsolat családi jellegének elismerése mellett – hangsúlyozta, hogy az élettársi viszonyt nem lehet a házassággal azonos jogállású kapcsolatnak tekinteni, s rögzítette, hogy az élettársak között létrejövő vagyoni közösségre a polgári jog szabályait kell megfelelően alkalmazni. A jogi szabályozásban az élettársak fogalmát illetően következtek be változások, de az élettársi jogviszonyból származó jogok érdemi bővítésére a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény²⁷ elfogadásáig nem került sor.

²⁰ Uo. 209.

²¹ Ezt az 1993. évi LXXVIII. tv. 21. és 32. §-ai már nem teszik lehetővé.

²² 71/1955. (XII. 31.) M.T. rendelet a dolgozók betegségi biztosításáról szóló 1955. évi 39. tvr. végrehajtása tárgyában, 1958. évi 40. tvr. a dolgozók társadalombiztosítási nyugdíjáról.

²³ SZÜCS ZOLTÁN: A családösszetétel változása a kilencvenes évek első felében. *Demográfia*, 1999. 1–2. sz. 17.

²⁴ PONGRÁCZ TIBORNÉ: A párkapcsolatok jellegzetességei. In *Demográfiai portré 2009*. 12.

²⁵ KAPITÁNY–SPÉDER: *i. m.* 36.

²⁶ Az ezzel kapcsolatos attitűdök változásáról részletesebben: PONGRÁCZ TIBORNÉ: Párkapcsolatok. In *Demográfiai portré 2012*. 17–18.

²⁷ Továbbiakban: új Ptk.

Az élettársak jogi normába foglalt fogalma először a 14/1995. (III. 13.) AB határozat eredményeként változott jelentősen, melynek eredményeként a „férfi és nő” kitétel elhagyását követően elismerést nyert az azonos neműek élettársi kapcsolata is. Az azonos nemű élettársak számára a házastársakéval szinte azonos jogállást biztosító bejegyzett élettársi kapcsolat jogrendbe iktatását követően merült fel ismét az élettársi kapcsolat fogalmának módosítása 2009-ben. Ezt a fogalmat – a bejegyzett élettársi kapcsolatra történő utalás nélkül – vette át az új Ptk. is.

Az új Ptk. kodifikációja során – bár zajlottak e kérdésben viták – viszonylag hamar, már a Polgári Törvénykönyv I. koncepciójának 2002-ben történt közvételételekor²⁸ elfogadásra került, hogy az élettársi kapcsolatok a családjogi könyvben nyerjenek szabályozást, figyelemmel a kapcsolat érzelmi töltetére, társadalomban betöltött szerepére. A 2009. évi CXX. törvénnyel elfogadott, de hatályba nem lépett Polgári Törvénykönyv a Családjogi Könyvben, a házastársi jogviszonyra vonatkozó szabályokat követően rendelkezett a bejegyzett élettársi és külön részben az élettársi kapcsolatáról, kifejezésre juttatva, hogy két személy tartós együttélése – a felek nemétől függetlenül – családi kapcsolatnak minősül. Az élettársi kapcsolat továbbra is ténykérdésként került szabályozásra, hiszen a kötelező regisztráció nem került bevezetésre, a nyilvántartásba vétel továbbra is csak egy, az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény által biztosított, a későbbi bizonyítást megkönnyítő lehetőség maradt.

A T/7971. szám alatt benyújtott, a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényjavaslat az élettársi kapcsolatot a Családjogi Könyvben, a házastársakra vonatkozó joganyagot követően kívánta szabályozni akként, hogy tartalmazott utalást a nyilvántartásba vétel lehetőségére. A bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó alapvető rendelkezések az élettársi kapcsolatot követő részben nyertek volna elhelyezést azzal, hogy a kapcsolat létrejötte és megszűnésének részletszabályairól külön törvény rendelkezik. Mind az élettárs, mind a bejegyzett élettárs számára törvényes örökös pozíciót biztosított volna a javaslat. A családi kapcsolat jelleget erősítette, hogy – a házastársakhoz hasonlóan – az élettársak tekintetében is megfogalmazta az együttműködési, támogatási kötelezettséget, melyet a bírói gyakorlat eddig is az élettársi kapcsolatból következően fennállónak tartott. A BH.2005.141. szám alatt közzétett eseti döntésében a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy

„ellenszolgáltatás csak az élettársi jogviszony tartalmát kitevő, az együttéléssel szükségszerűen vele járó tevékenység kereteit meghaladó tartási vagy egyéb szolgáltatásért jár. Az élettársi jogviszony érzelmi közösség-jellegéből az következik, hogy annak létrejötte és fennállása esetén a feleket egymással szemben a társadalom általános erkölcsi felfogása által indokolt mértékű kölcsönös támogatási kötelezettség is terheli.”

A törvényjavaslat parlamenti tárgyalása során az élettársakra vonatkozó szabályozást illetően – véleményem szerint – nem szakmai, hanem politikai döntés született, melyet a családvédelmi törvényben megjelenő család-fogalom és a negyedik Alaptörvény módosítás már előrevetített. A T/7971. szám alatt

²⁸ A koncepció Magyar Közlönyben történő közzétételét a kormány az 1009/2002. (I. 31.) Korm. határozattal rendelte el.

benyújtott javaslatához képest bekövetkező módosítások – az élettársak vonatkozásában – megtörték a törvény koherenciáját. Az élettársi kapcsolat családjogi következményei a negyedik, családjogi könyvben nyertek szabályozást, míg az élettársi kapcsolat fogalma, vagyoni viszonyaik – álláspontom szerint méltatlanul – a hatodik, kötelmi jogi könyvben, szerződési típusként, a polgári jogi társaságot követően nyertek rendezést. A jogalkalmazást nehezíti, hogy a negyedik könyv használja az élettárs fogalmát, mikor az élettársi tartásról és lakáshasználatról rendelkezik, de csak a hatodik könyvben határozza meg, hogy kiket kell élettársaknak tekinteni. Ugyanígy problémásnak tartom, hogy az élettársak lakáshasználatára vonatkozó rendelkezések is két különböző könyvben találhatók, hiszen a szerződéses rendezésre vonatkozó szabályok a hatodik, a bírói rendezés alapjául szolgáló, szerződés hiányában irányadó normák a negyedik könyvben lelhetők fel. Ez a rendszertani elhelyezés arra enged következtetni, hogy a jogalkotó magát az élettársi kapcsolatot továbbra is szerződésként, kötelmi jogi jogviszonyként fogja fel, melyben a felek közös életvitellel felmerülő költségek közös viselésére, közös célok érdekében való gazdasági együttműködésre szerződnek. Önmagában az a körülmény, hogy az élettársak szerződést köthetnek vagyoni viszonyaik és a lakáshasználat rendezése körében, még nem indokolta volna ezen szerződéstípusok kötelmi könyvben való tárgyalását, hiszen a házastársak is köthetnek ilyen tartalmú szerződéseket, melyekre vonatkozó joganyag a családjogi könyvben nyert elhelyezést. Figyelemmel az élettársak közt fennálló érzelmi, nemi kapcsolatra, szolidaritásra, az ő viszonyaikat rendező szerződéseket sem lehet – álláspontom szerint – ugyanolyan szempontok szerint megítélni, mint a kötelmi különös részben szabályozott egyéb szerződéstípusokat, melyek körében alapvetően gazdasági megfontolások játszanak szerepet. Ha megnézzük az élettársi kapcsolat családjogi hatásait, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy az élettársak kapcsolatát csak közös vér szerinti gyermek léte esetén tekintik a jogalkotó családi kapcsolatnak. Közös gyermek hiányában, bármilyen hosszas együttélés ellenére sem biztosít az élettársak számára sem tartásra, sem lakáshasználatra való jogosultságot, sem törvényes örökös pozíciót.

Egyetértve azzal az állásponttal, hogy az élettársi kapcsolatot nem lehet egyenértékűvé tenni a házassággal, figyelemmel az alaptörvényben megfogalmazott intézményvédelmi kötelezettségre is, mégsem lehet szemet hunyni az egyértelműen megmutatkozó társadalmi változások felett, még akkor sem, ha azokat a jogalkotó nem tartja kívánatosnak. Az élettársi kapcsolatok jelentős elterjedtsége, társadalmi elfogadottsága mellett szükség van a gyengébb fél érdekeinek védelmére, ami az új Ptk.-ban megjelenő változásokat is indokolta. A gyengébb fél érdekeinek védelmének szükségessége azonban nem csak közös gyermek léte esetén merülhet fel.

Az elfogadott és azóta hatályba lépett új Ptk. nem tartalmaz semmiféle rendelkezést a bejegyzett élettársakra nézve, holott a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2009. évi XXIX. törvény máig hatályos.

Az új Ptk. az élettársak jogainak bővítése körében – az életközösség megszakadása esetére – bevezette az élettársi tartásra és az élettársi lakáshasználatra vonatkozó jogosultságot, valamint a korábbinál részletesebb rendelkezéseket tartalmaz az élettársak vagyoni viszonyaira vonatkozóan. Mivel az elfogadott és hatályba lépett törvény az élettársak vonatkozásában több ponton is

eltér a törvényjavaslatban foglaltaktól, adódnak olyan ellentmondások, melyek a jogalkalmazás során megválaszolásra váró kérdéseket vetnek fel. E tanulmány keretei között az élettársak vagyoni viszonyait illető szabályozásra és az e téren bekövetkezett változásokra – területi korlátok miatt – nem tér ki.

3. Az élettársi tartás

Az új Ptk. elfogadott normaszövege – a javaslattal ellentétben – nem fogalmazza meg az élettársak együttműködési és egymás irányában fennálló támogatási kötelezettségét, ami pedig indokolt lett volna. Ha a szabályozást kizárólag szó szerint értelmeznénk, akkor azt a következtetést kellene levonnunk, hogy az együttélés ideje alatt a feleket nem terheli egymás irányában támogatási, tartási kötelezettség, ám az életközösség megszakadását követően – közös gyermek léte esetén – felmerülhet a tartásra való jogosultság. Logikai értelmezés útján természetesen eljutunk oda – többről a kevesebbre következtetve –, hogy az együttélés idején is fennáll a rászoruló fél irányában a tartási kötelezettség. Ebben az esetben viszont adódik a kérdés, hogy ez a támogatási kötelezettség csak a közös gyermeket nevelő élettársak együttélésének idejére vonatkoztatható, vagy közös gyermek hiányában is fennáll az élettársak egymás iránti felelőssége, ahogy azt a korábbi bírói gyakorlat kimunkálta. Mivel a volt házastárs tartásra való jogosultsága megszűnik, ha élettársi kapcsolatot létesít,²⁹ függetlenül attól, hogy e kapcsolatból származott-e gyermek s függetlenül az élettársi kapcsolat időtartamától is, így arra következtethetünk, hogy az élettársi jogviszony magában hordozza a felek egymás iránti felelősségét közös gyermek hiányában is. Az itt levezetett értelmezésnek viszont ellentmondanak a rokontartás szabályai. A 4:194. § (1) bekezdése értelmében – egyéb, itt nem részletezett feltételek fennállta esetén – az érvényesíthet rokonaival szemben tartási igényt, akinek tartásra kötelezhető házastársa, volt házastársa vagy volt élettársa nincsen. Eszerint a fennálló élettársi kapcsolat nem zárja ki az egyenes ági rokonokkal szembeni igényérvényesítést. Hasonlóképpen nem szerepel az élettárs a tartásra jogosultak sorrendjében sem.³⁰ Ha tehát a jogalkotó úgy döntött, hogy az élettársak az együttélés ideje alatt nem kötelesek egymást támogatni, szükség esetén eltartani, akkor a volt házastárs tartási joga miért szüntethető meg azon az alapon, hogy élettársi kapcsolatot létesített? Véleményem szerint a bírói gyakorlatnak a 4:194. § szerinti feltételek körébe bele kellene értenie az élettársi kapcsolat hiányát is a fent levezetett logika alapján.

²⁹ Új Ptk. 4:33. §.

³⁰ Az új Ptk. 4:202. §-a értelmében csak a házastárs, volt házastárs és volt élettárs szerepel a jogosultak között.

A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. tv. elfogadása óta özvegyi nyugdíjra jogosultnak tartja az élettársat akkor, ha elhunyt élettársával ennek haláláig egy év óta megszakítás nélkül együtt élt és a kapcsolatból gyermek származott, vagy megszakítás nélkül tíz évig együtt éltek.³¹ Látható tehát, hogy a társadalombiztosítási jogszabályok a huzamos ideig fennálló élettársi kapcsolathoz akkor is jogkövetkezményt fűznek, ha a kapcsolatból közös gyermek nem származott. Ezzel összhangban álltak volna az élettársi tartásra és lakáshasználatra vonatkozó, T/7971. szám alatti törvényjavaslatban megfogalmazott rendelkezések, melyek közös gyermek léte nélkül is biztosították volna e jogosultságokat az élettárs számára, ha az élettársi kapcsolat tíz évet meghaladó időtartamban állott fenn. Az özvegyi nyugdíj biztosítása mögött is az a felismerés húzódik, hogy az élettársak az együttélés során a közös életvitellel kapcsolatos költségeket megosztják, köztük szolidaritási közösség áll fenn, s a hosszabb együttélés során egymás irányába tanúsított magatartásuk a házassági életközösséghez hasonló jellemzőkkel írható körül. Így az egyik élettárs halálával a túlélő élettárs hasonló anyagi nehézségekkel néz szembe, mint a túlélő házastárs, melyet az özvegyi nyugdíj hivatott kompenzálni.

Jómagam indokoltan tartanám az élettársak esetén is rögzíteni, hogy az együttélés ideje alatt egymással együttműködni, egymás támogatni kötelesek, ami magában foglalná az életközösség fennállása alatti, egymás irányában fennálló tartási kötelezettséget azzal, hogy a volt élettárs tartásra való jogosultságát már lehetne korlátozni, feltételekhez kötni. Ezzel megelőzhető lenne, hogy a fent jelzett vitás kérdésekre a bírói gyakorlatnak kelljen megadnia a választ, ami addig is jobbizonytalanságot eredményezhet. A T/7971. szám alatti törvényjavaslatban szereplő azon megoldás elfogadását tartottam volna méltányosnak, mely tíz évnél hosszabb ideig fennálló életközösség esetén – közös gyermek hiányában is – biztosította volna a volt élettárs számára a tartásra és lakáshasználatra való jogosultságot.

4. Élettársi lakáshasználat

Az élettársak lakáshasználatának rendezésével a jogi szabályzás hosszú évtizedekig adós maradt. Bár a lakásbérletről szóló 35/1956. (IX. 30.) MT sz. rendelet, majd az ezt felváltó 1/1971. (II. 8.) Korm. rendelet még bizonyos fel-

³¹ Már a dolgozók társadalombiztosítási nyugdíjáról szóló 1958. évi 40. tvr. 13. § is rögzítette, hogy özvegyi nyugdíjra jogosult a feleséggel egyenlő feltételek mellett az a nő (élettárs) is, aki a meghalt férfival annak halálát közvetlenül megelőzően legalább egy éven át együtt élt, ha az együttélésből gyermek származott és a férfi az apaságot elismerte vagy azt a bíróság jogerősen megállapította. Özvegyi nyugdíjra jogosult az az élettárs is, aki a meghalt férfival annak haláláig, legalább tíz éven át együtt élt.

tételek fennállta esetén biztosította a meghalt bérlő élettársának a bérleti jogviszony folytatásához való jogot,³² az élettársak közt a lakás használata tekintetében felmerült vita eldöntéséhez a tételes jog nem nyújtott segítséget. Közös tulajdonban álló ingatlan esetén a közös tulajdon használatára vonatkozó rendelkezések adtak iránymutatást, de ez nem jelentett megoldást arra az esetre, mikor a felek az egyik élettárs kizárólagos tulajdonát képező ingatlanban vagy önálló bérletében folytatták közös életüket. A gyakorlatban kétféle álláspont alakult ki. Az egyik a jogcímmel nem rendelkező élettársat szívességi használónak tekintette, és az életközösség megszűnésekor a lakás elhagyására kötelezte, hangsúlyozva az élettársi és házastársi viszonyok éles elhatárolását. A másik – több jogesetben is követett – megoldás az életközösség tartós fennállása esetén az élettársat quasi bérlőtársnak tekintette, és a házastársakra vonatkozó szabályok alkalmazását tartotta helyesnek.³³ A Legfelsőbb Bíróság eseti döntéseiben hangsúlyozta, hogy a lakáshasználatra önálló jogcímmel rendelkező élettárs nem foszthatja meg a lakástól a vele hosszú ideig együtt lakó, gyermekét felnevelő, közösen gazdálkodó élettársát.³⁴ Amennyiben a lakás elkülönített használata nem volt lehetséges, a bíróságnak az erkölcsi és családvédelmi szempontokra figyelemmel kellett eldöntenie, hogy melyik élettárs számára biztosítja a lakás kizárólagos használatát.³⁵ A lakások és helyiségek bérletéről szóló 1993. évi LXXVIII. törvény már egyáltalán nem rendelkezik az élettársak lakáshasználatáról, számukra a bérleti jogviszony folytatását sem teszi lehetővé.

Figyelemmel arra, hogy az élettársak lakáshasználatáról sem a lakástörvény, sem a Csjt. nem rendelkezett, a bíróságoknak kellett megoldást találniuk a felmerülő kérdésekre. Egyes eseti döntésekben találkozhatunk olyan megoldással, hogy a bíróság akkor is látott lehetőséget az élettárs lakáshasználatra való feljogosítására, ha az önálló jogcímmel nem rendelkezett. A nem bérlőtárs volt élettárs esetén – ha a közös kiskorú gyermek a nem bérlő szülőnél került elhelyezésre – a Csjt. 77. §-a³⁶ akadályozta meg a nem bérlő szülő lakás kiürítésére való kötelezését.³⁷

Az új Polgári Törvénykönyv kodifikálása során a jogalkotó már nem hagyhatta teljesen figyelmen kívül azt a jelentős társadalmi változást, mely az élettársi kapcsolatok számának folyamatos emelkedésében mutatkozik meg, így már rendezni az élettársi lakáshasználat kérdést. A lakáshasználat kérdésében az élettársak ugyanolyan feltételek mellett köthetnek szerződést, mint a házastársak, akár a jövőre nézve, még az életközösség fennállása alatt, akár az élettársi kapcsolat megszakadása esetén. Vita esetén az élettársak közös jogcíme alapján lakott lakás használatát a házastársak közös jogcíme alapján használt lakás használatára vonatkozó szabályok alapján kell elbírálni. Itt a törvény egy utaló szabályt alkalmaz, mindössze azt emeli ki és erősíti meg,

³² Ezt az 1993. évi LXXVIII. tv. 21. és 32. §-ai már nem teszik lehetővé.

³³ RAKVÁCS JÓZSEF: Az élettársak lakáshasználati vitája. *Jogtudományi Közlöny*, 1965. 5. sz. 207–208.

³⁴ BH. 1963/6. sz. 3592.

³⁵ BH. 1965/5. sz. 4442.

³⁶ Csjt. 77. § (1) A szülők saját háztartásukban kötelesek gondoskodni a kiskorú gyermekük állandó lakásáról.

³⁷ BDT.2000.190.

hogy a lakáshasználatra jogosult kiskorú gyermek megfelelő lakáshoz fűződő jogát élettársak esetében is figyelembe kell venni.

Más a helyzet valamelyik élettárs kizárólagos jogcíme alapján lakott lakás esetén. A törvény itt is a házastársak esetére irányadó rendelkezésekhez hasonló szabályokat tartalmaz, de már jobban figyelembe veszi a kapcsolat eltérő jellegét. A Ptk. lehetővé teszi a volt élettárs feljogosítását a másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján közösen használt lakás további – megosztott – használatára, ha az életközösség legalább egy évig fennállt, és az élettársak kapcsolatából származó kiskorú gyermek lakáshasználati jogának biztosítása érdekében ez indokolt. Ezt a szabályozást a gyermek érdekei messzemenően indokolják, s végre megszűnik a házasságban született és a házasságon kívüli kapcsolatból született gyermekek közti megkülönböztetés a lakáshasználat terén is. Eddig ugyanis a nem tulajdonos, nem bérlő élettársnak a szívésségi használaton kívül – a fent említett egyes elszórtan megjelenő eseti döntéseket leszámítva – más jogcíme nem volt az élettársa kizárólagos jogcíme alapján lakott lakás használatára. Így az ezen szülőnél elhelyezett kiskorú gyermek a lakást kénytelen volt elhagyni a szívésségi használat megvonása miatt távozni köteles szülőjével együtt. A kiskorú gyermek érdekeinek figyelembe vétele azért egy-egy ítéletben mégis megjelent. Egy konkrét ügyben a másodfokú bíróság megállapította, hogy a Csjt. 77. § (1) bekezdése értelmében a szülőnek állandó lakásában kell gondoskodnia a gyermek elhelyezéséről. Mivel a bérleti joggal, tehát önálló jogcímmel nem rendelkező szülőnél kerültek a gyermekek elhelyezésre, a bíróság feljogosította ezt a szülőt az önálló jogcímmel rendelkező élettárs lakásának megosztott használatára annak érdekében, hogy a gyermekek lakhatása az őket gondozó szülővel együtt biztosított legyen.³⁸

Ami az új Ptk. szabályozásában vitatható, az az, hogy a lakáshasználat csak abban az esetben illeti meg az élettársat – és így vele együtt a gyermeket –, ha az életközösség legalább egy évig fennállt. Márpedig annak megállapítása, hogy az egy év eltelt-e, nehézkes lehet, hiszen az élettársi kapcsolat létrejötte nem köthető olyan pontosan egy meghatározott naphoz, mint a házasság megkötése. Másrészt ha az életközösség 11 hónapig állt fenn, akkor nem fűződhet-e a gyermeknek ugyanolyan jogi érdeke a lakáshasználat biztosításához az őt gondozó, önálló jogcímmel nem rendelkező szülője számára?

Amennyiben a kiskorú gyermek lakáshasználatára másként nem biztosítható, a bíróság a volt élettársat – kivételesen indokolt esetben – feljogosíthatja a másik élettárs kizárólagos tulajdonjoga vagy haszonélvezeti joga alapján használt lakás kizárólagos használatára is, ha a közös kiskorú gyermekek legalább egyike felett szülői felügyeleti jogot gyakorol. A kizárólagos használatra való feljogosításra nem kerülhet sor az élettárs kizárólagos bérleti joga alapján használt lakás esetében még a kiskorú gyermek érdekére hivatkozással sem.

Különbség az élettársi és házastársi lakáshasználat között az is, hogy az élettársat nem lehet feljogosítani a másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján használt lakás osztozott vagy kizárólagos használatára, ha más beköltözhető vagy egyoldalú nyilatkozattal beköltözhetővé tehető lakása van. Még az sem követelmény, hogy ez a lakás a közösen használt lakással egy helységben le-

³⁸ Fővárosi Bíróság 54.Pf.28.036/1998/2. (BDT 2000/5. sz. 19.)

gyen. Házastársak esetében ilyen kitételt a törvény a kizárólagos vagy osztott használatra való feljogosítás szabályainál nem tartalmaz, de természetesen házastársak esetében is csak kivételesen kerülhet sor arra, hogy a bíróság az egyik házastárs kizárólagos tulajdonában vagy hasznélvezetében álló lakás megosztott vagy kizárólagos használatára a másik házastársat jogosítsa fel. A házastársak esetében tehát nem automatikusan kizáró ok, ha a közösen használt lakás tekintetében önálló jogcímmel nem rendelkező házastársnak más beköltözhető vagy egyoldalú nyilatkozattal beköltözhetővé tehető lakása van, de ilyenkor kellő körületekintéssel kell azt vizsgálni, hogy a másik ingatlanban a kiskorú gyermek lakhatása miatt nem biztosítható, illetve a lakás elhagyására való kötelezés miatt lenne súlyosan méltánytalan a házastársra nézve, figyelemmel arra, hogy lakhatása megoldható lenne.

A gyermek érdeke szempontjából visszalépést jelent, hogy az egyik fél önálló bérleti joga alapján lakott lakás kizárólagos használatára a másik, nem bérelő házastársat még a kiskorú gyermek érdekére tekintettel sem lehet feljogosítani, holott ez korábban nem volt kizárt.

A már sokszor emlegetett T/7971. szám alatti törvényjavaslat az élettársi kapcsolat megszűnése esetén lehetővé tette volna a volt élettárs feljogosítását a másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján közösen használt lakás további – megosztott – használatára abban az esetben is, ha az életközösség legalább tíz évig fennállt. Ilyen hosszú távon fennálló élettársi kapcsolat esetében méltánytalan eredményre vezethet, ha az egyéb, saját ingatlannal nem rendelkező élettárs – körülményeinek mérlegelése nélkül – kötelezhető az addig közösen lakott, a megosztott használatra egyébként alkalmas lakás elhagyására. Különösen problémát jelenthet ez a jogcímmel nem rendelkező élettárs betegsége, önhibán kívüli munkanélkülisége, idős kora esetén.

5. Az élettárs öröklése

A túlélő élettárs számára a T/7971. számú törvényjavaslat törvényes öröklési jogi pozíciót biztosított volna abban az esetben, ha az életközösség legalább tíz évig fennállt és fennáll az öröklés megnyílásakor is. Az élettárs törvényes öröklési jogi pozíciója – értelemszerűen – különbözött volna a házastársétól több vonatkozásban is. Egyrészt kizárólag a közösen lakott lakás és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyak tekintetében merült volna fel az öröklés lehetősége, más vagyon tekintetében nem, másrészt nem állagörökös-ként örökölt volna az élettárs, hanem holtig tartó használati jogot szerzett volna, ami szűkebb jogosultságokkal ruházta volna fel, mint amit a túlélő házastárs által örökölhető hasznélvezeti jog biztosít. A tízéves időtartam feltételé tétele összhangban volt azzal a javaslatban megjelenő, de elfogadásra nem került családjogi szabállyal, amelynek alapján a bíróság feljogosíthatta volna

az élettársat a másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján lakott lakás használatára.

Az elfogadott és hatályba lépett új Ptk. végül nem biztosít az élettárs számára törvényes öröklési jogi pozíciót, melynek hátterében az a több helyütt olvasható érvelés állhat, mely szerint nincs jogszabályi akadálya annak, hogy az élettársak egymás javára végintézkedjenek. Ez az érvelés azonban figyelmen kívül hagyja, hogy a „végintézkedés tétele napjainkban sem általános jelenség”.³⁹ Tapasztalatom szerint az emberek egy része, még ha szóban kifejezésre is juttatja végakarátát (és ezen nem a szóbeli végrendeletet értem), valamiért idegenkedik megfelelő alakszerűségek mellett végrendeletet tenni. E téren a lakosság nagyobb tudatosságára lenne szükség. Kellő megfontoltság és előrelátás hiányában számtalanszor elfordul, hogy ha bekövetkezik a tragédia, az élettárs halála, a túlélő fél ott áll az örökösöknek kiszolgáltatottan.

6. Az élettársi kapcsolat fogalma

Az új Ptk. a 6:514. §-ban határozza meg az élettársi kapcsolat fogalmát az alábbiak szerint:

„(1) Élettársi kapcsolat áll fenn két olyan, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben (a továbbiakban: életközösség) együtt élő személy között, akik közül egyiknek sem áll fenn mással házassági életközössége, bejegyzett élettársi életközössége vagy élettársi kapcsolata, és akik nem állnak egymással egyenes ági rokonságban vagy testvéri kapcsolatban. (2) Az élettársi kapcsolat az (1) bekezdésben foglalt feltételek fennállása esetén az életközösség létesítésével jön létre, és megszűnik, ha az élettársak egymással házasságot kötnek, bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítenek vagy az életközösségük véget ér.”

Az élettársi kapcsolat fogalmát – terjedelmi korlátokra tekintettel – nem kívánom részletesen elemezni, abból csak a gazdasági közösség kívánalmát emelném ki, figyelemmel arra is, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló, hatályba nem lépett 2009. évi CXX. tv. 3:90. §-a a gazdasági közösséget – ellentétben a korábbi és a jelenleg hatályos szabályozással – nem tette az élettársi kapcsolat fogalmi elemévé. Mi indokolhatta ezt?

A gazdasági közösség fogalmi elemkénti fenntartása felvet néhány kérdést. Az egyik az élettársak vagyoni viszonyainak szerződéses rendezésével függ össze. A 6:515. § (2) bekezdése értelmében a vagyoni viszonyait szabályozó szerződésben az élettársak bármilyen olyan vagyoni jogi rendelkezést kiköthetnek, amely – szerződés vagy a Ptk. alapján – a házastársak között érvényesülhet. Ebből következik, hogy a 4:72. §-ban szabályozott vagyonkülönítő rendszert is választhatják, aminek eredményeképpen az életközösség megszűnése

³⁹ VÉKÁS LAJOS: *Öröklési jog*. Budapest, 1997, Eötvös József Könyvkiadó, 33.

esetén még a 6:516. § szerinti elszámolási igény sem illeti meg egyik felet sem az életközösség fennállása alatt keletkezett vagyonszaporulat tekintetében. Egy ilyen szerződéses rendelkezésből vajon az következik-e, hogy a felek között nem jön létre gazdasági közösség, így élettársi kapcsolat sem áll fenn közöttük? Az élettársi vagyoni szerződés tehát a jogi értelemben vett élettársi kapcsolat megszűnését eredményezi a közös háztartás, a fennálló érzelmi kapcsolat ellenére? Vagy a 4:73. § (2) bekezdésében megfogalmazott, a közös háztartás költségeinek közös viselésére irányuló kötelezettség alapján megállapítható lesz a felek közti gazdasági közösség? A korábbi szabályozás alapján kialakult bírói gyakorlat

„a felek közös célok érdekében való együttműködésének és az általuk szerzett jövedelmek közös célra történő felhasználásának tulajdonított döntő jelentőséget. A gazdasági közösség megállapítására csak akkor látott lehetőséget, ha a felek nem csupán eseti-
leg, egy-egy vagyontárgy megszerzésében vagy csupán az együttélés mindennapi kérdései tekintetében működtek együtt, hanem megkívánta, hogy a gazdasági tevékenységüket meghatározó célkitűzéseik az életközösség egész tartama alatt közösen legyenek, ennek eléréséhez pedig teljes körű együttműködést tanúsítanak, a jövedelmeiket közös céljaik érdekében együttesen használják fel.”⁴⁰

Teljes vagyonekülönítés esetében egyes vagyontárgyak megszerzésében való együttműködés és ennek eredményeként egyes vagyontárgyakon keletkező közös tulajdon vajon elegendő lesz-e a jövőben a gazdasági közösség megállapításához? A kérdés azért is érdekes, mert az új Ptk. szerint – ellentétben a régi Ptk. rendelkezéseivel – az élettársaknak – a törvényes vagyoni rendszer keretei között – még közös gazdálkodás esetén sem keletkezik közös tulajdon, az élettársak az együttélés teljes ideje alatt önálló vagyonszerzők. Így vagyoni különállásuk hangsúlyosabbá válik, az életközösség megszakadásakor pedig csak a vagyonszaporulat tekintetében keletkezik elszámolási igény.

A gazdasági közösség fogalmi elemként való tételezése kérdéseket vet fel alacsony jövedelemmel rendelkező élettársak esetében is, akik a közös életvitellel felmerülő költségeket, a háztartás költségeit közösen viselik, de vagyonszaporulat az együttélés ideje alatt nem keletkezik, közös gazdasági céljaik a mindennapi megélhetéshez szükséges anyagi feltételek megteremtésére korlátozódnak.

Figyelemmel arra, hogy a régi Ptk. kizárólag az élettársak vagyoni viszonyaira vonatkozóan tartalmazott rendelkezéseket, érthető volt, hogy a gazdasági közösség mint fogalmi elem hangsúlyossá vált, hiszen közös gazdálkodás hiányában nem keletkezhetett közös tulajdon sem. A közös tulajdon keletkezésén túl pedig más jogkövetkezményt a régi Ptk. az élettársi kapcsolathoz nem fűzött. A hatályos szabályozás tükrében közös gyermek léte esetén az élettárs számára biztosított tartási és lakáshasználati jog érvényesülése – véleményem szerint – gazdasági közösség hiányában is indokolt lehet, különösen annak fényében, hogy ezen rendelkezéseket a gyengébb fél érdekeinek védelme hívta életre. Vegyünk példaként egy olyan esetet, mikor az egyik élettárs önálló jövedelemmel nem rendelkezik, de vezeti a háztartást, neveli a gyermekeket,

⁴⁰ SZEIBERT ORSOLYA: *Az élettársak és vagyoni viszonyaik*. Budapest, 2010, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 243.

míg a másik élettárs biztosítja a megélhetéshez szükséges anyagi feltételeket, de a vagyoni kérdésekben önállóan, a másik élettárs megkérdezése nélkül dönt. Ebben az esetben vajon megállapítható lenne-e a gazdasági közösség fennállása azon az alapon, hogy az önálló jövedelemmel nem rendelkező fél a háztartásban, gyermeknevelésben végzett munkájával járul hozzá a szerzéshez? Ha nem, akkor nem beszélhetünk élettársi kapcsolatról sem, melynek következtében a gyermeket nevelő, háztartásban tevékenykedő partner a kapcsolat megszűnésekor sem tartásra, sem lakáshasználatra nem lesz jogosult.

Egyetértek dr. Szeibert Orsolya azon megállapításával, mely szerint „a gazdasági közösség megszorító felfogása minden bizonnyal csak módosítva tartható fenn.”⁴¹ A bírói gyakorlatra hárul a gazdasági közösség fogalmi elemének olyan értelmezése, mely alapján érvényesülhet a gyengébb fél érdekeinek védelme, melyet a Családjogi Könyv alapvető szinten is megkövetel. A közös gyermeket nevelő, különmemű élettársak viszonyainak megítélése során – még ha ahhoz a jogalkotó érthető módon más jogkövetkezményeket is fűz, mint a házassághoz – nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez egy házasságszerű együttélési forma. A már hivatkozott 827. számú polgári kollégiumi állásfoglalás is rögzítette, hogy az élettársak „házastársak módjára” élnek együtt. Ezt hangsúlyozza az osztrák gyakorlat is, amikor az élettársi kapcsolatot két, házasságkötés nélkül hosszabb ideje együtt élő személy kapcsolatának írja le, akik házasságszerűen élnek együtt, közös háztartásban, nemi és gazdasági közösségben.⁴² A német gyakorlat is a házasságszerű együttélést emeli ki, ami akkor állapítható meg,

„ha a felek a közöttük fennálló szoros kapcsolat keretei között egymásért felelősséget vállalnak. Ez jelenti a kapcsolat tartósságát, az érzelmi közösséget, azaz a pusztán közös háztartásnál vagy gazdasági közösségénél magasabb szintű együttélést.”⁴³

Ha a gyakorlat az élettársi kapcsolat fennálltának megállapításánál nagyobb hangsúlyt helyezne a gazdasági közösségen kívüli fogalmi elemekre (közös háztartásban való együttélés, érzelmi és nemi kapcsolat léte, a kapcsolat vállalása, megjelenési módja 3. személyek irányában, tartósság szándéka), akkor talán kevésbé térne el egymástól az élettársi kapcsolat jogi minősítése és hétköznapi életben használt fogalma. Az eddig kialakult bírói gyakorlat értelmében ugyanis hiába tekintették a felek viszonyukat élettársi kapcsolatnak, ha a gazdasági közösség nem volt megállapítható, a jog és a jogkövetkezmények szempontjából nem minősültek élettársaknak.

⁴¹ SZEIBERT ORSOLYA: Az élettársi kapcsolat. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, Wolters Kluwer Kft., 2221.

⁴² DEIXLER-HÜBNER, ASTRID: *Schneidung, Ehe und Lebensgemeinschaft*. Wien, 2009, Lexis Nexis Verlag, 241.

⁴³ SZEIBERT ORSOLYA: Az élettársi kapcsolat fogalma – itthon és Európában. *Magyar Jog*, 2011. 5. sz. 301.

7. Összegzés

Megállapítható, hogy bár a hatályos szabályozás bővítette az élettársak jogait, mégis szembemegy az Emberi Jogok Európai Bírósága által kialakított gyakorlattal annyiban, hogy közös gyermek hiányában nem ismeri el családi kapcsolatnak az élettársak viszonyát még hosszú ideig fennálló együttélés esetében sem. A hatályos Ptk. élettársakra vonatkozó szabályozási rendszerét visszalépésnek érzem, mert több mint egy évtizede kialakult konszenzust rúgott fel azzal, hogy az élettársakra vonatkozó joganyagot nem a Családjogi Könyvben helyezte el. Mindebből úgy tűnik, hogy a jogalkotó nem veszi kellőképpen figyelembe az elmúlt évtizedekben bekövetkezett társadalmi változásokat. A család működésében jelentkező zavarok (instabilitás, funkcióvesztés, csökkenő gyermekszám, házassági kedv csökkenése, élettársi kapcsolatok számának emelkedése stb.) kiküszöbölésére irányuló törekvések során figyelembe kellene venni Cseh-Szombathy László álláspontját, mely szerint „elképzelhetetlen minden olyan próbálkozás, amely a zavarok gyakoriságának csökkentése végett a régi családstruktúrát kívánná visszahozni”.⁴⁴ Az ún. hagyományos, kizárólag házasságon alapuló családmódelhez való visszatérés azért is lehetetlen, mert „a házasság és család korábbi formáit átalakító társadalmi változások többsége visszafordíthatatlan.”⁴⁵

Felhasznált irodalom

- BAJORY PÁL: Az élettárs és az élettársi viszony a polgári ítélkezésben. *Magyar Jog*, 1959. 7. sz. 208–213.
- CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ: Változások a család működésében. *Társadalmi Szemle*, 1980. 6. sz. 27–37.
- DEIXLER-HÜBNER, ASTRID: *Schneidung, Ehe und Lebensgemeinschaft*. Wien, 2009, Lexis Nexis Verlag.
- DRINÓCZI TÍMEA – ZELLER JUDIT: A házasság és a család alkotmányjogi helyzete. *Jura*, 2006. 1. sz. 16–22.
- GIDDENS, ANTHONY: *Szociológia*. Budapest, 2008, Osiris Kiadó.
- KAPITÁNY BALÁZS – SPÉDER ZSOLT: Gyermekvállalás. In *Demográfiai portré 2012*. 31–43.

⁴⁴ CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ: Változások a család működésében. *Társadalmi Szemle*, 1980. 6. sz. 37.

⁴⁵ GIDDENS, ANTHONY: *Szociológia*. Budapest, 2008, Osiris Kiadó, 200.

- LÁPOSSY ATTILA – SZABÓ-TASI KATALIN – SZAJBÉLY KATALIN: A család(fogalom) és más alapjogok – alkotmányjogi megközelítésből. *Családi Jog*, 2013. 1. sz. 1–8.
- LUKASHEVICH, VASILY: Egy új európai család. *Fundamentum*. 2010. 3. sz. 118–124.
- PONGRÁCZ TIBORNÉ: A párkapcsolatok jellegzetességei. In *Demográfiai portré 2009*. 9–17.
- PONGRÁCZ TIBORNÉ: Párkapcsolatok. In *Demográfiai portré 2012*. 11–19.
- RAKVÁCS JÓZSEF: Az élettársak lakáshasználati vitája. *Jogtudományi Közlöny*, 1965. 5. sz. 160–163.
- SZEIBERT ORSOLYA: Házasság – házasságon kívüli partnerkapcsolat – család a nemzetközi emberi jogi egyezmények, az Alkotmány és az alkotmánybírósági gyakorlat tükrében. In SAJÓ ANDRÁS: *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest, 2006, CompLex Kiadó, 245–265.
- SZEIBERT ORSOLYA: *Az élettársak és vagyoni viszonyaik*. Budapest, 2010, HVG–ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 243.
- SZEIBERT ORSOLYA: Az élettársi kapcsolat fogalma – itthon és Európában. *Magyar Jog*, 2011. 5. sz. 295–305.
- SZEIBERT ORSOLYA: Az élettársi kapcsolat. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, Wolters Kluwer Kft., 2221.
- SZÜCS ZOLTÁN: A családösszetétel változása a kilencvenes évek első felében. *Demográfia*, 1999. 1–2. sz. 14–37.
- VÉKÁS LAJOS: *Öröklési jog*. Budapest, 1997, Eötvös József Könyvkiadó.